

БІБЛІЙНА ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОНОМАСТИКИ

Галина Тимошик

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

Анотація. У канві біблійного тексту особливе місце належить біблієонімам, які є цінними інформаційними маркерами. Вхідження біблієантропонімів у нове мовне середовище передбачає залучення численних трансформаційно-адаптивних механізмів, які супроводжують процес перекладання та визначають специфіку перекладацької манери.

Ономастичний простір новозавітного тексту тривалий час перебував на периферії наукових досліджень української лінгвістики. Святописемніпропрієтеми потребують ґрунтовного вивчення та означення свого місця в сучасних українських ономастичних студіях. У статті запропоновано унітерм „біблієонім” для позначення власного імені у структурі біблійного тексту.

Ключові слова: Святе Письмо, біблійний текст, біблієонім, біблієантропонім, біблієтопонім

Перекладні святописемні тексти упродовж тривалого часу побутування в україномовному просторі стали незаперечним фактом мовної культури та вплинули на формування духовного світовиміру нації. Проїшовши багатівікові перекладні трансформації, біблійний текст транспонувався в координати україномовного простору і експлікував у нього, окрім інформації духовного спектру, чимало мовних елементів, які значно змінили словник української мови. Особливих модифікацій зазнала система давньоукраїнських імен. Значна частина онімів святописемного тексту ввійшла в україномовний іменник і докорінного змінила його.

Особливістю біблійного ономастикону є те, що він: по-перше, функціонує в системі неавтентичного перекладного тексту – Святого Письма, яке є фундаментальним твором християнського віровчення і формує осердя конфесійного стилю (оскільки перекладний біблійний текст є наріжним каменем конфесійного стилю для українських християн; трансформуючись в український мовнокультурний вимір, він зазнав численних перекладних модифікацій і, як уже зазначалося, транспонував чимало лінгвістичної інформації (наприклад, онімної) у нього); по-друге, фіксує найменування осіб, які згідно з історичним фактажем, реально існували в період розповсюдження нового віровчення, або зазначає імена персонажів міфічних переказів та ін.; по-третє, містить елементи різних антропосиситем (локалізуючись у корпусі новозавітних текстів, біблійні оніми

формують цілісну систему, у якій найменування чітко диференціюються за мовою-джерелом на гебрійські, арамейські, давньогрецькі, латинські та ін).

Біблійна ономастика як феномен мовної номінації не була об'єктом окремого наукового дослідження (маємо на увазі сучасну українську мовознавчу науку), хоча у своєму арсеналі налічує чимало поважних наукових розвідок, які розглядають окремі фрагменти цієї мовної дійсності.

Упродовж XX століття з'явилися публікації, присвячені перекладам Святого Письма. У першій чверті XX століття проблемами біблійної пропріальної лексики займався видатний учений і перекладач Святого Письма І. Огієнко. Наукові розвідки І. Огієнка були результатом його праці над перекладом Святого Письма. Науковець поєднав здобутки перекладача-практика та фундаментальні знання фахового філолога, який не лише механічно окреслив специфіку трансформаційно-адаптивних перетворень онімного матеріалу, а й презентував святописемний антропонім як складну онтологічну сутність, як феномен і атрибут міжкультурної комунікації.

Наукові статті І. Огієнка „Вимова біблійних імен” та „Вимова біблійних імен з її напочатку” розкривають механізми входження старозавітних біблійних пропріатем в україномовний вимір. Учений зазначає, що „усі біблійні книжки, особливо т. зв. історичні, дуже люблять власні ймення”, однак вони не мають єдиних механізмів відтворення у координатах цільової мови (у нашому випадку української)¹. Автор критично осмислює особливості перекладання святописемного антропонімікону українською мовою. Він пропонує свої варіанти у вирішенні проблем, пов'язаних із перекладом святописемного онімного матеріалу.

У статті „Ономастика й топономастика в Мойсеевій Книзі Буття” мовознавець подає семантико-генетичну характеристику давньогебрійсько-го ономастикону. І. Огієнко розповідає про особливості найменування: „Надавання імен у книзі Буття завжди відбувається урочисто, за певним т. ск., церемоніалом. Для цього завжди вживається формула <V@ar`q=Y]w~Vajjik`rasem, – „і кликнув ім'я. Вираз vajjik`га звичайно перекладають „назвав”, але я в своєму перекладі Книги Буття позоставляю „кликнув”, бо воно зовсім рідне в нашій мові. В живій мові частіш кажуть: „як тебе кличуть”, а не як тебе звать”².

Окрему розвідку І. Огієнко присвятив вимові давньогебрійських імен з її на початку оніма. Стаття має ідентичну назву. Учений означив

¹ І. Огієнко, *Вимова біблійних імен*, в: Рідна мова, Жовква 1938, число 7–8 (67–68), с. 337.

² І. Огієнко, *Ономастика й топономастика в Мойсеевій книзі Буття*, в: Рідна мова, Жовква 1938, число 11 (71), с. 449–450.

механізми спотворення автентичної вимови гебрейських антропонімів і зазначив, що українська мова мусить зважати на „вимову оригіналу”³.

Стаття І. Огієнка „Адам. Мовно-теологічний нарис”⁴ презентує новий спектр дослідження у царині біблійної ономастики. У ній логічно поєднано лінгвістичні та теологічні рефлексії вченого. Він намагається осмислити природу старозавітного оніма, що виник у результаті типової перекладацької помилки, ввійшов у мовний вжиток і активно використовується у практиці найменувань до цього часу.

Інформацію про особливості перекладу святописемного тексту та відтворення святописемногоантропонімікону (зокрема давньогрецьких імен) ми можемо почерпнути у праці І. Огієнка „Методологія перекладу святого Письма та Богослужбових книг на українську мову”⁵.

У другій половині ХХ століття мовознавець О. Горбач науковою розвідкою „Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську народню мову 19–20 вв.”⁶ розпочав серію новочасних мовознавчих досліджень, присвячених проблемам перекладу Святого Письма, що побутує на теренах України у тривалому хронологічному діапазоні. Учений накреслив перспективи наступних мовознавчих студій у царині вивчення перекладного святописемного тексту. У дослідженні О. Горбач фрагментарно розглядає біблієоніми і зазначає, що вони потребують окремого науково-гоопрацювання.

В останні десятиріччя ХХ століття українській мовознавчій науці вдалося елімінувати чимало лакун у царині дослідження мовних особливостей текстів перекладу Святого Письма, у тому числі і у сфері вивчення біблієонімів. У своїх розвідках „Священное Писание на украинском языке”, „Українська мова – священна мова” В. Німчук досліджує історію перекладання святописемного тексту та його елементів (зокрема ономастичних) українською мовою. Учений зазначає, що сьогодні „чи не найбільше проблем висуває конфесійна ономастика – правопис топонімів... та антропонімів...”, а тому, щоб упорядкувати написання біблійних та інших імен церковного вжитку й розв’язати багато інших проблем української орфографії, пропонує скликати II Всеукраїнську правописну конференцію⁷.

³ І. Огієнко, *Вимова біблійних імен з й напочатку*, w: Рідна мова, Жовква 1939, число 1 (73), с. 4.

⁴ І. Огієнко, *Адам. Мовно-теологічний нарис*, w: Рідна мова, Жовква 1938, число 7–8 (67–68), с. 325–330.

⁵ І. Огієнко, *Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових книг на українську мову*, Варшава 1927, 33 с.

⁶ О. Горбач, *Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську народню мову 19–20 вв.*, w: Зібрані статті, т. 2, Мюнхен 1993, с. 29–97.

⁷ В. Німчук, *Українська мова – священна мова*, w: Людина і світ, 1993, № 10–12, с. 30–31.

Також до переліку мовознавчих студій, що пов'язані із дослідженням біблійного антропонімікону зараховуємо розвідку Л. Шевченко „Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа”⁸, у якій автор спробував окреслити дуалістичну природу новозавітного біблісантропоніма.

Вивчення будь-якого мовного явища розпочинається з напрацювання специфічної терміносистеми, щопризначена для її опису. На думку Л. Полюга, „усталення термінологічних систем, їх нормалізація, стандартизація, уніфікація й упорядкування стосуються важливих чинників цього загальнонаціонального процесу”⁹. Витворення метамови для опису святописемного тексту, уніфікація біблійної терміносистеми–найчільніші завдання сучасної української теолінгвістики.

У науковій літературі для позначення онімного простору Біблії натрапляємо на терміни-словосполучення, як-от: „біблійнапропріальна лексика”, „біблійна ономастика”, „власні імена Біблії”. Для позначення окремого онімасвятописемного тексту уживаними є: „біблійнеім'я” / „ім'я Біблії” – функціонує здебільшого у формі множини: „біблійні імена” / „імена Біблії”, „біблійнапропріатема” (можна ужити унітерм „біблієпропріатема”), „біблійнаономатема” → „біблієономатема”. Запропоновані назви мають радше загальноописовий характер. Вони не можуть претендувати на роль терміна, який має надати біблійному онімному простору особливих наукових преференцій і виділити його як окремий об'єкт лінгвістичних студій.

Уніфікація терміносистеми вимагає добору відповідного терміна. Таким термінономеном, на нашу думку, може стати однослівний термін „біблієонім” > похідне від словосполучення „біблійнийонім”/ „онім Біблії”. Запропонований у дослідженні термінономенбіблієонім означає „власне ім'я, що трапляється у корпусі біблійних текстів”. Термінолексема „біблієонім” перебуває у численних гіперо-гіпонімічних зв'язках. Зокрема вона об'єднує видові терміни: „біблієантропонім”, „біблієтопонім” та ін. У роботі беремо до уваги лише антропонімний вимір новозавітного тексту. Відповідно найбільш уживаною буде термінолексема „біблієантропонім” – „розрядбіблієонімів; власне ім'я людини, що трапляється у структурі оригінального святописемного тексту та його перекладних варіаціях”.

Особливий за локальними, темпоральними характеристиками, лінгвокультурним наповненням, перекладними модифікаціями, онімний простір Святого Письма потребує осмислення своєї природи та набуття певного статусу в царині ономастичних студій.

⁸ Л. Шевченко, *Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа*, w: Мовознавство, 2006, № 2–3, с. 153–162.

⁹ Л. Полюга, *Національна термінологія і термінографія у державотворчому процесі України*, w: Український правопис і наукова термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення, Львів 1996, с. 122.

У розгалуженій системі ономастичної термінології біблійна ономастика поки що не має визначеного місця і статусу. Тому опрацювання біблійного онімного матеріалу має спричинитися до появи окремої галузі ономастичних студій. Біблійна ономастика потребує виокремлення із об'ємного простору ономастичних реалій сучасної української мови. Особливістю цього ономастичного матеріалу є те, що за походженням він належить до царини запозичених. Пройшовши складні трансформаційно-адаптаційні процеси біблійні ономати по-різному увійшли в україномовний простір.

Важливим критерієм, який дозволяє виділити біблійні імена в окремий блок онімного матеріалу, що потребує індивідуального підходу в науковому опрацюванні, є локалізація ономатем. Біблійні оніми засвідчено в різножанрових текстах Святого Письма, які варто інтерпретувати радше як своєрідну бібліотеку сакрального змісту (Назва „Біблія” – має особливе смислове наповнення й означає „бібліотека, зібрання творів Святого Письма”). Отже, біблійні оніми, незважаючи на зовнішню гетерогенність, онтологічно є конститuentами одного виміру – виміру сакральних (святописемних) текстів новозавітного та старозавітного канонів.

Іншим важливим критерієм, що служить для виокремлення біблійних онімів, є його часова віднесеність. Очевидно, що онімний матеріал, представлений у текстах Святого Письма, темпорально віддалений та відображає ономастикон на перетині епох (здебільшого фіксує онімний матеріал народів Середземномор'я). За хронологічною віднесеністю біблійна ономастика належить до сфери історичної ономастики.

Біблійний ономастикон посідає окреме місце у сфері перекладання Святого Письма багатьма європейськими мовами, зокрема українською. Праця над трансформацією бібліеонімів у чужомовний вимір була пов'язана із численними труднощами. Відтворення онімів цільовими мовами спричинило чимало теологічних непорозумінь, а деколи – і теологічних дискусій. Наприклад, переклад так званого тетраграматону, той, що складається з чотирьох знаків¹⁰, який використовують для позначення імені Бога у старозавітному тексті: Ягве (Єгова) – hw`h)y+. Отже, біблійні оніми, пройшовши різночасові етапи мовно-культурної адаптації, потрапили в україномовний простір як чужомовні елементи. Проникнувши у систему багатьох європейських мов, ономастикон новозавітного тексту у великому обсязі (особливо антропонімний матеріал) замінив собою автентичні номінації.

Тому ще одним критерієм, що дозволяє виділити біблійний онімний матеріал як окремий предмет дослідження, варто вважати мовні характеристики. Біблійні ономати (маємо на увазі оніми НЗ) – це здебільшого чужомовні номінації. Вони відображають здебільшого семіто-хамітську,

¹⁰ Д. Щедровицкий, *Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево*, Москва 2001, с. 342.

гелленістичну, римську і фрагментарно – єгипетську, асировавилонськуонімні системи.

У сучасних мовознавчих студіях будь-які мовні елементи біблійного тексту варто розглядати у двох спектрах, як такі, що: 1) функціонують у структурі перекладного святописемного тексту (тоді на основі перекладного біблійного тексту вивчаємо особливості рецепції онімного простору певною мовою, виявляємо особливості трансформаційно-адаптивних перетворень імен у різночасових перекладах тієї мови; визначаємо традицію передачі біблійних імен); 2) вийшли поза межі біблійного тексту, зазнали процесу трансформаційно-адаптивних перетворень, інкорпоровалися в антропонімікон неофітів (безпосередньо (відразу із біблійного тексту) чи опосередковано (через посередництво інших мов)) та сформували іменники здебільшого європейських народів (зокрема й українського). Потрапивши в іменники усіх без винятку європейських народів, біблійна ономастика як само-достатне мовне явище набула статусу інтеркультурного явища.

Бібліеонімісвятописемного тексту диференціюємо: 1) *за локальними характеристиками*: а) такі, що трапляються у структурі старозавітного тексту; б) такі, що трапляються у структурі новозавітного тексту; в) такі, що трапляються у структурі старозавітного і новозавітного текстів; 2) *за мовою-джерелом*: а) гебрійські; б) грецькі; в) латинські; г) арамейські та ін. оніми; 3) *за онтологічною ознакою*: а) такі, що позначають реальні об'єкти; б) такі, що позначають ідеальні об'єкти.

Онімний матеріал, що пов'язаний із **реальним виміром**, утворюють *біблісантропоніми*: а) реальні біблісантропоніми (імена біблійних персонажів, що жили на перетині епох); б) дуалістичні за своєю природою біблісантропоніми (найменування Ісуса Христа); в) найменування, що балансують на реальних та міфічних (Адам, Єва та ін.); *біблієтопоніми*: а) реальний біблієтопонім – найменування реальних топооб'єктів, засвідчених у святописемному тексті; б) біблієтопоніми, що мають особливе смислове наповнення та прочитання.

Онімний матеріал, що пов'язаний із **ідеальним (духовним) виміром** (диференціація бібліеонімів духовного виміру здійснюється відповідно до їх розташування у системі духовної ієрархії, що представлена у святописемних текстах): 1) *номінації духовних істот*: а) біблієтеоніми (біблійні теоніми); б) біблієагіоніми (найменування Святого Духа); в) ангелоніми – найменування ангелів; г) демононіми – найменування демонів, нечистих духів; д) біблійні міфоніми (біблієміфоніми), які утворюють периферію у святописемному тексті, мають яскраво виражене пейоративне смислове наповнення і за статусом ідентичні демононімам. До цієї групи належать найменування божеств інших міфосистем (асиро-вавилонської, грецької та ін.), що представлені у текстах Святого Письма; 2) *номінації топонімів духовного виміру*: а) біблієтопоніми, що диференціюються за полярною

локалізацією у духовному вимірі; б) біблієтопоніми, що мають есхатологічне прочитання.

Запропонована терміносистема відобразила найважливіші аспекти ономастичного ареалу новозавітного тексту (однак поза увагою залишилися поодинокі ономастичні групи, що перебувають на периферії біблійної ономастичної системи, як-от: геортоніми, астроніми, бібліоніми та ін.) і продемонструвала те, що біблійні пропрієтими утворюють чітко окреслену ономастичну площину, яка потребує окремого підходу до її вивчення та виокремлення в окрему галузь ономастики.

Стан розвитку української ономастики дає підстави внести виявлені оніми святописемного тексту до розряду літературної ономастики (відповідно до поділу ономастики на діалектну та літературну), де вони мають зайняти окрему нішу.

ЛІТЕРАТУРА

- Німчук В., 1993. *Українська мова – священна мова*, в: Людина і світ, № 10–12, с. 30–31.
- Огієнко І., 1938. *Адам. Мовно-теологічний нарис*, в: Рідна мова, Жовква, число 7–8 (67–68), с. 325–330.
- Огієнко І., 1938. *Вимова біблійних імен*, в: Рідна мова, Жовква, число 7–8 (67–68), с. 337.
- Огієнко І., 1939. *Вимова біблійних імен з її напочатку*, в: Рідна мова, Жовква, число 1 (73), с. 4.
- Огієнко І., 1927. *Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових книг на українську мову*, Варшава, 33 с.
- Огієнко І., 1938. *Ономастика й топономастика в Мойсеевій книзі Буття*, в: Рідна мова, Жовква, число 11 (71), с. 449–450.
- Шевченко Л., 2006. *Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа*, в: Мовознавство, № 2–3, с. 153–162.
- Полюга Л., 1996. *Національна термінологія і термінографія у державотворчому процесі України*, в: Український правопис і наукова термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення, Львів, с. 122.
- Горбач О., 1993. *Мовостильовітні перекладів Св. Письма на українськународню мову 19–20 вв.*, в: Зібрані статті, т. 2, Мюнхен 1993, с. 29–97.
- Щедровицкий Д., 2001. *Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево*, Москва, с. 342.

BIBLICAL PROPRIAL LEXICON IN THE SYSTEM OF THE MODERN
UKRAINIAN LANGUAGE

Summary. In outline the biblical text is a special place biblical anthroponyms that are important markers of the information dimension of the Scriptures. Entering bibliyeanthroponyms in the new languages environment involves the use of multiple transformational adaptive mechanisms that accompany the translation process and determine the specific manner of translating.

Onomastics area of New Testament text was long on the periphery of scientific research of Ukrainian linguistic science. Biblical propriatems need thorough study and definition of its place in modern Ukrainian onomastic studies. The paper proposed a unit term „bibliyeonim” to describe his own name in the structure of biblical text.

Key words: Holy Scripture, biblical text, bibliyeonim, bibliyeanthroponym, bibliyetoponym